

HORVÁTH ZSUZSANNA

A húrok pengetése

Virtuális bevezető tantervi vitákhoz

LÁTÓSZÖG

Most, az új koronavírus radikális terjedése idején mi készítheti a közoktatás néhány szereplőjét arra, hogy a tartalmi szabályozás/irányítás dokumentumaival foglalkozzon, ezekre szót vesztegesen, ezeknek jelentőséget tulajdonítson, sőt fokozva elszántságát, ezeket elemezze, kritikai buzgalmában még tanácsokat is osztogasson? Jelen sorok írója, bár ebbe fogott, és kissé komor blues-ritmusban ezt a hírt szagattja, mondhatni, talán túl szkeptikusan tekint az érvényes dokumentumokra: a 2020-as nemzeti alaptantervre, a kerettantervekre és a mindezeket úgymond érvényesítő hierarchikus láncolatra: a tanmenetekre, a tankönyvekre, majd a szintén átírássra váró érettségi követelményekre.

A tartalmi szabályozás kiszorulni látszik a közbeszédből. Bár egykor, nem oly régen, még uralta – most mintha szerepvesztett lenne. Pedig soha nem lehet azzá. Nap mint nap döntést hoz a tudástartalmakról minden érintette, tanár és diák, ki ezt tanít, ki azt, ki ezt tanulja, ki azt. Kinek van, annak adatik, akinek nincs, annak meg nem. Van, aki úgy érzi, mindent tud, mindent *is*, míg más a biztonságát veszve hányódik.

Van-e nyilvános megosztása és munkába vétele a problémának? Az erősen költői kérdésre sallangmentes a válasz: nincs. Más a tét e kockázatos időkben, más a nyereség és így a veszteség is. Bár az információ hálózatokon jut el oda és vissza, az érintettek

csoportja mégsem hálózatosodik (még). Talán szigetszerűvé alakulnak, de miután folyamatosan történnie kell valaminek, az említett hiányt betölti az egymáshoz kapcsolódás. A Nat mintha mítsem tudna erről az egészlől. Annyira üzembiztosan fogalmazódnak meg a pedagógiai célok: így kell járni, úgy kell járni, ezt is, azt is tudni, képesnek lenni, sőt!

Eddig semmi meglepő. Így működik a rendszer, ami foglya a Natnak és a Nat is foglya a rendszernek. A Nat-percepció, a Nat-befogadás máig ható problémája a műfajnak tulajdonított vezér-funkció, az egész tartalmi szabályozást egyedül végigvezérlő mivolt. Bár e szerepében – mint afféle agyaglabú kolosszus – jó, ha tudja: saját súlya alatt imbolyog, és még a kisgyerekektől is megijed. *Am jó* azt is tudni, hogy mindeközben jogi dokumentum, azaz a jog uralma alatt áll, és e szerepénél fogva *érvényesítésébe* be van kalkulálva az iskolaigazgatótól a fenntartó pecsétjéig terjedően a tantestület és minden egyes tanár erőforrása, működőképessége, szakértelme, meggyőződése, tudása, akarása – akármi is legyen annak tartalma. A Nat ebben az értelemben erőket lekötő, sőt fékező fogoly a saját maga képviselte hierarchikus műfaj-rendszerben. Monopolhelyzete még más forgatókönyvek vízióját is lefékezi. Igaz, nem is ezen töprengenek a szereplők – talán érzik is, nincs a rendszer fejleszhető állapotban. Vagy ha

igen, más módon. *Úgy találok, már senki nem szeretne* ekkora merev terhet mozgatni, húzni-vonni a több ezer oldalnyi kerettantervet, arrébb tolni, az egész megzuhanásától tartani. Talán kisebbet, rugalmasabbat lehetne elgondolni, racionálisat, kihívót, kreatívat, *életszerűbbet akarni*. Annak a tudatában, hogy sokféle módon megvalósulhat tanulás és tanítás is.

Meg kell jegyezni, hogy jelen sorok írója nagyon is jól ismeri a tantervkészítés útjait és elágazásait, lévén dolgozott is néhányban (1995, 2012). Az első Nat-ról szóló írásában¹ ezt fel is tárja, a magyar közoktatásban eddig készült, szám szerint öt alaptantervről szólva pedig ezek áttekintésére vállalkozik² – nem ismerve még az utolsó, most érvényes változatot.³ Nem hálás feladat.

A 2017-től datálódó és 2020-ban a kiadással zárult Nat-folyamat a hivatalos kommunikáció szerint⁴ úgy mond ez év februárjára „eredményesen zárult”, de hogy ez az eredmény miben áll, mit jelent, mennyit ér, mi a hatása – nem bír a nyilvánosság tudomására jutni. Mi is volna ez az eredmény? Hacsak az nem, hogy gigantikus termelés folyt közben: 12.000 oldalt írtak, szerkesztettek, tördeltek és lektoráltak szakértők, a tankönyvfelkészítésben 130 szakember vett

részt, közülük százan szerzőként. Száz tankönyvszerző együtt? Figyelő tekintetekkel övezve? Még elképzelni is tereh. De a víruskockázat övezte könyvtermelés regényes buzgalma bizonyosan áthatja a megírt szövegeket és az illusztrációkat nemkülönben.⁵

Mire fordították az erőforrások? Az biztos, hogy nem az elrendelt dokumentumok (alaptanterv, kerettantervek) hatásának vizsgálatára, legyen az előzetes becslés vagy a beavatkozások hatásainak utólagos feltárása. Persze mindez a nyilvánossággal lett volna megvitatva. De az intézmények autonómiavesztésével együtt jár a cselekvést korlátozó tényezők számának, arányának növekedése így korlátozódik, sőt lehetetlenül el az oktatáskutatás, ezzel is összefüggésben a nyilvánossággal való normális viszony. Így nem is nagyon tudjuk, mi történik magukban az iskolákban, sőt annak is legbensőbb világában, az osztályteremben, ahol zajlik, zajlott a tanítás-tanulás maga. Mi van mindazzal a felismeréssel, kritikai gondolattal, töprengéssel, sejtéssel, ami az új Nat olvastán föltolult és nyilvánosságra jutott? (Persze, ami nem jutott, azzal nincs módunkban foglalkozni.) A miskolci Herman Gimnázium 15 remek kérdése⁶ sorjázik tovább és még tovább. Elvégre kinek nincs kérdése.

¹ Horváth Zsuzsanna (1998): Háló és labirintus. *Educatio*, 7. 4. sz., 641–656.

² Horváth, Zsuzsanna (2019): *Színe és visszája: A nemzeti alaptantervet ért hatások és az alaptanterv hatásai*. *Educatio*, 28. 1.sz., 121–134. Letöltés: <http://doi.org/10.1556/2063.28.2019.1.9>

³ A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 2020. 17. szám.

⁴ MTI. Letöltés: <https://kk.gov.hu/elkeszultek-a-modositott-natnak-megfelelo-uj-tankonyvek>

⁵ Például mint ötödikesek az irodalomkönyvükben rácsodálkoznak a pufók, mosolygó csecsemőre, akire a földön, a kukoricásban éppen rátalált egy népviseletes asszony. A pufók csecsemő nincs kihívve, nem is éhes, nem is sír, még az árszúnyog is elkerülte. Na, nem is olyan nagy baj talált gyerekek lenni, akinek ennyire örülnek – hiszen a kisdíák feladata nem más, mint hogy adjon szavakat a csecsemőre találó asszonynak, mit is mondhatott az őneki, a gyermeknek. (A kép a könyv „Petőfi Sándor: János vitéz” fejezetében található.)

⁶ https://hvg.hu/kultura/20200210_Tizenot_kerdest_tett_fel_a_NATrol_a_miskolci_Hermann_tantrestulete
A Herman tanárainak közleménye szerint ők azt tanítják a gyerekeknek, hogy ha nem értenek valamit, akkor bátran kérdezzenek. A módosított Nemzeti alaptanterv megjelenése után nekik is rengeteg kérdésük van. Arra kérnek mindenkit, hogy ezekre őszintén feleljen. A válaszokat ugyanis szerintük saját gyerekeik, unokáik, tanítványaik szemébe nézve kell elmondaniuk.

Íme, a tizenöt kérdés: Ha a magyar diákok tanóráinak száma és az otthoni készülés ideje több, mint a Munka Tárvénykönyvében megszabott heti munkaidő, akkor a módosítás szerinti 1 órás mérséklés a diáktérhek – az ígértnek megfelelő – radikális csökkentésének nevezhető-e? / Ha azonos óraszámban több tananyag van előírva, mint eddig, akkor az tehercsökkentés-e? / Az előbbi kettőt figyelembe véve gyermekközpontú NAT-ról beszélhetünk-e? / Ha megszűnik egy

Különösen a társadalomhoz. A válaszokat szerintük saját gyerekeik, unokáik, tanítványaik szemébe nézve kell elmondaniuk. Például a kimerítően részletes választ ezekre a kérdésekre is. Megy-e az iskola elébb (és hova, mihez képest van az elébb?) a 2020 tavaszi karantén idején az online tanítás-tanulással egy időben összeszerkesztődött helyi tantervekkel, iskolai programokkal és a láncolat végén minden egyes tanár tanmenetével? Okozott-e a Natot érvényesítő folyamat konfliktust a valódi és/vagy virtuális tanári szobákban? És egyéni belső szakmai konfliktust? Meghasonlást? Lelkiismereti kérdést, morális dilemmát? Feszélyeztettséget, belső feszültséget? A társadalmi eredetű emberi szenvedés, az egyén (legyen az tanár, diák) által megélt társadalmi zavar milyen formáira lelnénk ma az iskola mindennapi működésében? Értelemvesztés, az egyenlőtlenség tapasztalata, a hatalmi szó által torzított kommunikáció, az információs társadalom nivelláló hatása, az elismerés különböző formáinak hiánya?

Az olvasó felidézheti kimondott vagy még meg nem osztott reflexióit az adott órászámokban kötelezően tanítandó tartalmakról, oktatáskutatók egész hada után is áhítozhat, akik megvizsgálnák, hogyan is van kezelve más helyi tantervekben, más tanügyi kultúrákban az, ami az ő problémája, milyen arányok és eljárások rajzolódnak ki má-

soknál, akár látva ezt a saját karanténjából kilépve, immár más karanténokban – hátha a valóság különböző mintázataira lelne. Mi mozdítaná ki, mi zökkentené ki a rendszert a szerény színvonalon úzó stagnálásból? Mi lenne, ha az egyes szereplők a szűken vett önérdékkövetés helyett két vagy többoldalú kapcsolataik kontextusában gondolnák el és értékelnék cselekedeteiket?

Most merőben szubjektíven úgy érzem, mintha a központosított tartalmi irányítás súlytalanabb lenne, mint amilyen a tényleges súlya, mintha nem is sok vizet zavarna. Elég túllenni rajta. Mintha csak a slágerből lépett volna ki mint az egyszerű kislány: 'a jövőt (nem) sejtetem, ahogy lesz, úgy lesz'.

Közben pedig az iskolában átadott, közvetített tudásjavak minőségi közjavak – hacsak nem a legfontosabbak. Az érvénytelenségük, a hiányaik, az alkalmatlanságuk nehezen orvosolható. A sérelmükre elkövetett sorozatos visszaélés hiba. Az ember legyen elfogult. A képzés *célok*at tétélező tevékenység, a „*miért és mire képezzünk*” kérdésre adható válaszok valamilyen társadalomkép, jövőbeli életminőség elképzelése, prognosztizálása mentén születnek meg. A magam részéről osztom Fliegaufer Benedek gondolatát: Sir David Attenborough könyörögve kér minket, hogy kapjuk össze magunkat.⁷

adott iskolatípusban valamelyik tantárgy, akkor az adott szakos kolléga esetében ezt tehercsökkentésnek nevezhetjük-e? / Ha a pedagógusnak olyat kell tanítania a tantárgyak átstrukturálása miatt, amire nincs képesítése, akkor az vele szemben etikus-e, a tanítás szempontjából szakszerű-e? / Ha több lexikális, leíró tananyagot ír elő a módosított NAT, akkor az tényleg modern-e? / Ha pont a természettudományos tantárgyak szorulnak háttérbe, akkor az XXI. századi-e? / Ha néhányan, a nyilvánosságot kizárva készítik az egyik legfőbb pedagógiai szabályozó dokumentumot, akkor az konszenzuson alapulónak tekinthető-e? / Ha a diákokat nem kell kritikus gondolkodásra, véleményalkotásra nevelni, akkor az egy demokráciában elfogadható-e? / Ha a középiskolás korosztály nagyobbik részére nem is vonatkozik az új alaptanterv, akkor az nemzeti-e? / Ha olyan tartalmak kerülnek bele, melyekkel kapcsolatban nincs egyetértés, viszont alkalmas arra, hogy sokadszorra is egymásnak ugrassza a szétszabdalt társadalom különböző csoportjait (és ezzel elvonja a figyelmet a NAT valódi pedagógiai problémáiról), akkor szintén az a kérdés, hogy nemzeti-e? / Ha egy szabályozás megnyomorítja, maradék kedvüket is elveszi azoknak, akikre vonatkozik, akkor humánus-e? / Ha ez az a NAT, amit a 2016-os (!) nyílt levelünk óta ígérnek, akkor elégedettek lehetünk-e? / Ha mindez nekünk adófizetőknek milliárdos összegbe került, akkor megérte-e? / Végeztül ettől a törvénytől a magyar közoktatás színvonala jobb lesz-e?

⁷ Forrás: https://hvg.hu/élet/20201012_Sir_David_Attenborough_es_Fliegaufer_Bence_gondolatai_Csernobilban_talalkoznak - A mondat utalás David Attenborough *Egy élet a bobgónkon* című legújabb dokumentumfilmjére.